

2018 р. № 67-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-cifrovo-yi-ekonomiki-ta-suspilstva-ukrayini-na-20182020-roki-ta-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shodo-yiyi-realizaciyi>.

2. Цифрове землеробство спричинить революцію в сільському господарстві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://propozitsiya.com/ua/cyfrove-zemlerobstvo-sprychynyt-revoluciyu-v-silskomu-gospodarstvi>

3. Федулова Л.І. Вплив нормативно-правової бази на науково-технологічний та інноваційний розвиток України // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nbu.gov.ua>.

4. Концепція науково-технічного розвитку галузей агропромислового виробництва України до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ua-info.biz>.

ФЕСЕНКО Г.О

*здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
першого року денної форми навчання
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»*

КИРИЛОВ Ю.Є.

*д.е.н., професор, науковий керівник
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ КРУП'ЯНИХ КУЛЬТУР В УКРАЇНІ

Актуальність. Однією із важливих умов досягнення продовольчої безпеки країни є збільшення обсягів виробництва зернової продукції, до складу якої входять і крупи. Вони забезпечують важливу складову харчування населення та майже половину необхідних для життєдіяльності людини добових калорій, містять комплекс корисних для організму органічних речовин і мінералів. На ринку круп'яних культур в Україні відзначаються значні цінові коливання, дисбаланс попиту та пропозиції за окремими видами круп, невідповідність ціни і якості продукції. З огляду на це, дослідження сучасного стану та подальшого розвитку ринку круп'яних культур в Україні є актуальним.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Дослідження організаційно-технологічних питань вирощування круп'яних культур відображено у

працях О.С. Алексеевої, О.В. Кващука, О.В. Аверчева [1-3]. Питання розвитку ринку круп'яних культур відображені у публікаціях вчених економістів-аграрників, зокрема, Нікішиної О.В., Харенка А.О., Ульяновченка О.В. [4-6]. Круп'яні культури займають важливе місце на світовому ринку продовольства і не залишаються поза увагою наукових досліджень [7-8]. Однак питання сучасного розвитку ринку круп'яних культур потребують подальших наукових досліджень, визначення напрямів його удосконалення й збалансування.

Метою статті є дослідження динаміки і структури пропозиції основних круп'яних культур, тенденцій розвитку ринку круп'яних культур в Україні.

Результати дослідження. Ринок круп'яних культур – це система економічних відносин між суб'єктами ринку, які виникають у процесі виробництва, зберігання, реалізації та споживання зерна круп'яних культур в умовах вільної конкуренції та ринкового ціноутворення, можливостей вибору напрямів, форм і методів реалізації продукції та державного регулювання ринку і контролю якості продукції.

Круп'яні культури є складовою групи зернових культур, які займають друге місце за значимістю і обсягами переробки, тому їм відводиться важливе місце в аграрному виробництві. Виробництво зерна круп'яних культур – це діяльність сільськогосподарських виробників, яка пов'язана з вирощуванням зерна для забезпечення внутрішніх потреб країни у насінневому матеріалі, зерні для продовольчих, фуражних та технічних цілей, поліпшення його якості, створенням експортного потенціалу ринку зерна.

На сучасному етапі Україна є в складі світової десятки виробників зерна, а також входить в трійку лідерів по експорту зернових культур. Україна інтегрована у світовий ринок зерна, саме тому зміни на світовому ринку впливають на вітчизняний зерновий ринок.

В Україні вирощують, практично, всі зернові культури, з яких виробляють крупи, тому перспективи розвитку круп'яного ринку безпосередньо залежать від обсягів виробництва, їх урожайності та районування, а також наявності запасів зерна. Але дослідження за цими показниками ускладнюються тим, що ці культури не виділені в окрему групу. Хоча крупи виробляють як з пшениці, так і з ячменю та кукурудзи.

Найбільше продовольче значення та поширення на вітчизняному ринку круп мають такі культури, як гречка рис і просо, вирощуванням яких займаються різні за розміром та організаційно-правовими формами підприємства.

Частка посівних площ під традиційні круп'яні культури у 2018 р. (просо, гречку та рис) у загальній площі зернових і зернобобових в усіх категоріях господарств незначна (проса – 0,37 %, гречки – 0,76 %, рису –

0,08 %), а питома вага виробництва зерна круп'яних культур у валовому зборі даних культур також невелика (проса – 0,11 %, гречки – 0,20 %, рису – 0,10 %) [4]. Рис вирощують тільки у південних областях у спеціальних агроекологічних системах, його виробництво досить стабільне і залежить від площ рисових чеків – за 2015-2018 рр. площі посівів рису 11,7-12,7 тис. га, обсяги його виробництва залишаються на рівні 62-70 тис. т.

Динаміка показників виробництва основних круп'яних культур свідчить про скорочення площі, з якої зібрано врожай гречки і проса на 11,3 та 51,4 % відповідно. При цьому валовий збір гречки зростає на 6,9 % на основі підвищення врожайності, а проса – зменшується на 62,3 % під негативним впливом зазначених факторів (табл. 1).

Таблиця 1

Показники виробництва гречки, проса та рису в Україні

Показники	Роки				2018 р. у % до 2015 р.
	2015	2016	2017	2018	
Гречка					
Площа, з якої зібрано врожай, тис. га	127,7	153,7	185,3	113,3	88,7
Валовий збір у масі після доробки, тис тонн	128,1	176,4	180,4	137,0	106,9
Урожайність, ц з 1 га	10,0	11,5	9,7	12,1	121,0
Просо					
Площа, з якої зібрано врожай, тис. га	112,8	107,7	56,1	54,8	48,6
Валовий збір у масі після доробки, тис тонн	213,2	189,7	84,4	80,4	37,7
Урожайність, ц з 1 га	18,9	17,6	15,0	14,6	77,2
Рис					
Площа, з якої зібрано врожай, тис. га	11,7	12,0	12,7	12,6	107,7
Валовий збір у масі після доробки, тис тонн	62,5	64,7	63,9	69,2	110,7
Урожайність, ц з 1 га	53,4	53,9	50,5	54,9	102,8

Зниження обсягів виробництва проса у 2017-2018 рр. спричинено низькою ціною на ринку і зацікавленістю виробників у інших більш рентабельних культурах. Обсяги виробництва цілком достатні для забезпечення потреб внутрішнього ринку, враховуючи тенденцію до поступового зменшення попиту на цей вид продукції.

Вирощування круп'яних культур зосереджено в східних і центральних регіонах України, де сприятливі кліматичні умови, склад ґрунтів та організаційно-виробничі чинники. Проведені дослідження реалізації гречки за регіонами у 2016 р. свідчать, що найбільшу питому вагу займають Сумська (17,0 %) і Харківська (12,1) області (табл. 2).

Таблиця 2

Реалізація гречки і проса в Україні у 2016 р.

Області	Гречка				Просо			
	Реалізовано		Середні ціни реалізації, грн за т	Власна переробка, т	Реалізовано		Середні ціни реалізації, грн за т	Власна переробка, т
	т	у % до 2015 р.			т	у % до 2015 р.		
Україна	56479,9	69,9	13106,8	3022,9	103267,5	111,1	3195,5	2573,3
Сумська	9624,2	48,8	13455,3	270,5	2074,7	37,2	3085,4	43,7
Харківська	6857,1	53,5	13374,0	31,4	9685,4	72,1	2946,8	54,1
Херсонська	1070,9	215,8	13245,6	26,2	4336,4	129,3	2656,7	-

Основну частину вищої продукції підприємства реалізують на переробку, а власна переробка займає незначну питому вагу. На нашу думку, зростання власної переробки аграрними підприємствами сприятиме не тільки розширенню асортименту круп, а й підвищенню конкуренції на ринку та зниженню ціни. Формування обслуговуючих або багатофункціональних кооперативів у круп'яній галузі забезпечить для виробників нові канали реалізації продукції, більш високі прибутки, консолідацію зусиль на маркетинговій діяльності та захист власних інтересів на монополізованому ринку.

Підприємства аграрної сфери можуть збувати зерно самостійно підприємствам переробного сектору, за укладеними договорами аграрному фонду, через акредитовані товарно-сировинні (аграрні) біржі або зернотрейдерам. Основними каналами реалізації зерна круп'яних культур є переробні підприємства і зерноторгові (посередницькі) компанії. За січень-листопад 2017 р. із загальних обсягів зданого зерна на переробні підприємства перероблено на крупи 43234 т (100 %) гречки і 13342 т (84 %) проса. Отже, розвиток круп'яного виробництва залежить не тільки від вирощування традиційних круп'яних культур, а й від інтеграції виробників і переробних підприємств.

Ринок круп'яних культур має складну структуру, його основними елементами є:

- пропозиція продукції – власне виробництво та імпорту;
- попит – внутрішнє споживання (насінневий фонд, фуражне зерно, технічна переробка) та експорт;
- ціноутворення на ринку круп здійснюється на основі вартості сировини і вартості переробки, важливим фактором ціноутворення залишається сезонність, обсяги виробництва зерна круп'яних культур, рівень попиту, активність експортних операцій;
- рівень конкуренції.

Особливостями територіального розміщення підприємств-переробників круп'яних культур є близькість до джерел сировини. Основні підприємства

розташовані в Харківській, Дніпропетровській, Київській, Вінницькій, Хмельницькій, Донецькій та Херсонській областях, які в сукупності виробляють понад третину всього обсягу круп. В Україні здійснює посередницьку діяльність 72 зернотрейдера, найбільшими є компанії «Нібулон», «Луї Дрейфус Україна», «Альфред Топфер», «Кернел», «Серна», «Райз», «Нобл Ресорсиз Україна», «Каргілл», «Агротрейд Експорт» [10].

Розвиток інфраструктури ринку круп'яних культур забезпечить баланси виробництва і переробки, попиту і пропозиції, експорту та імпорту продукції. До інфраструктури належить комплекс інститутів, установ та організацій які забезпечують умови для ефективного функціонування ринку круп'яних культур (фінансово-кредитні установи, страхові компанії, аграрний фонд, аграрні біржі, склади, зернотрейдерні компанії та інші посередники) [12].

Важливим напрямом удосконалення організаційно-економічних відносин між суб'єктами ринку круп'яних культур є вертикальна інтеграція між виробниками, переробними підприємствами і посередниками, які реалізують продукцію на внутрішньому і зовнішньому ринку, що сприятиме кращому забезпеченню їх фінансовими ресурсами, справедливому розподілу доданої вартості, матеріально-технічному забезпеченню виробничо-господарських процесів, підвищенню рівня механізації переробки, пакування, постачання.

Висновки. Круп'яні культури є важливою складовою зернової галузі, виробництво зерна яких насичує внутрішній ринок необхідною продукцією. Сільськогосподарські підприємства, які вирощують овес, гречку, просо, рис та забезпечують сировиною переробні підприємства формують пропозицію на ринку круп'яних культур .

Проведені дослідження динаміки і структури вирощування даних культур в Україні свідчать, що валовий збір гречки зростає на інтенсивній основі – при скороченні посівних площ на 11,3 %, приріст урожайності складає 21,0 %; має тенденцію до зменшення валовий збір проса (на 62,3 %) під впливом скорочення посівних площ і зниження урожайності; виробництво рису залишається стабільним. Вирощування і переробка круп'яних культур зосереджені в східних і центральних регіонах України, а рису – у південних.

Стратегічними завданнями і необхідною умовою розвитку ринку круп'яних культур є виробництво зерна високої якості, раціональне його використання і забезпечення переробної промисловості сировиною в необхідній кількості. Обсяги виробництва зерна круп'яних культур задовольняють внутрішню потребу країни, але галузь має перспективи виходу на зовнішні ринки.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева Е.С. и др. Культура гречихи. Ч.3. Технология возделывания гречихи / Алексеева Е.С., Елагин И.Н., Билоношко В.Я., Кващук Е.В., Малина М.М., Рарок В.А. – Каменец-Подольский: Издатель Мошак М.И., 2005. – 504 с.
2. Кващук О.В., Сучек М.М., Хоміна В.Я., Пастух О.Д. Круп'яні культури. Навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2013. – 288 с.
3. Аверчев О.В. Агроекологічне обґрунтування адаптивних технологій вирощування круп'яних культур у різних ґрунтово-кліматичних районах півдня України / Аверчев О.В. – Херсон : Грінь Д.С., 2012. – 288 с.
4. Нікішина О.В. Український ринок круп'яної продукції: сучасні тенденції та перспективи розвитку. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe.
5. Харенко А.О., Бурляй О.Л. Маркетингові дослідження економічної ефективності виробництва круп'яних культур в сільськогосподарських підприємствах. URL: <http://lib.udau.edu.ua/bitstream/123456789/862/1/%D0%9A%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%8F%D0%BD%D1%96.pdf>
6. Ульянченко О.В. Зерно-круп'яне виробництво як важіль підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. URL: http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Agroinkom/agroinkom2009-9-12/agroinkom2009-9-12_9-13.pdf.
7. Нісходовська О.Ю. Стан і тенденції світового та вітчизняного ринку круп'яних культур. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/6_2017/23.pdf.
8. Нісходовська О.Ю. Проблеми формування та розвитку ринку круп'яних культур в Україні. URL: http://sophus.at.ua/publ/2015_10_30_kampodilsk/sekcija_section_3_2015_10_30/problemi_formuvannja_ta_rozvitku_rinku_krup_janikh_kultur_v_ukrajini/104-1-0-1593 (дата звернення 30.04.2019 р.).
9. Орленко О.В. Світові тенденції розвитку ринку круп'яних і олійних культур в контексті продовольчої безпеки України / О.В. Орленко // Таврійський науковий вісник. – 2013. – № 84. – С. 332-339.
10. Тенденції розвитку ринку круп'яних культур в Україні URL: <http://www.allbest.ru/> (дата звернення 06.05.2019 р.).
11. Рослинництво (1990–2018) Державна служба статистики України Офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Про зерно та ринок зерна в Україні. Закон України від 04.07.2002 №37-IV. Редакція від 11.02.2015: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/37-15>.